

MUQIMIYNING “LOY” VA “ARоба” ASARLARIDA
TASVIRLANGAN IJTIMOY-IQTISODIY MUAMMOLAR VA ULARNING
BUGUNGI JAMIYATDAGI TALQINI

Alimova Hilola Baxtiyor qizi
Toshkent davlat iqtisodiyot
Universiteti 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Muqimiyning “Aroba” va “Loy” she’rlari asosida ijtimoiy-iqtisodiy muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqotda “Aroba” asari orqali inson faoliyatidagi nosamaradorlik, maqsadsiz mehnat va soxta bandlik kabi ichki muammolar ochib beriladi, “Loy” she’ri misolida esa infratuzilma yetishmovchiligi va muhitning inson hayotiga salbiy ta’siri kabi tashqi omillar yoritiladi. Maqolada ushbu ikki asar o‘zaro solishtirilib, ichki va tashqi muammolarning o‘zaro bog‘liqligi asoslab beriladi. Shuningdek, Muqimiy ilgari surgan g‘oyalar bugungi jamiyatdagi byurokратиya, samarasiz bandlik va infratuzilma muammolari bilan qiyosiy tahlil qilinadi. Natijada, ijtimoiy taraqqiyot uchun nafaqat faoliyat, balki uning samaradorligi va muhitning qulayligi ham hal qiluvchi omil ekanligi xulosasi ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: Muqimiy, Aroba, Loy, ijtimoiy-iqtisodiy muammolar, maqsadsiz mehnat, samarasizlik, infratuzilma, muhit, byurokратиya, jamiyat tahlili, tashqi va ichki to‘siqlar, zamonaviy jamiyat.

Kirish: Muqimiy o‘zbek mumtoz adabiyotida hajviy yo‘nalishni ijtimoiy tahlil darajasiga ko‘targan ijodkor sifatida alohida o‘rin tutadi. Uning asarlarida kulgi oddiy maishiy hodisalarni tasvirlash vositasi emas, balki jamiyatdagi chuqur ildiz otgan muammolarni ochib beruvchi qurol vazifasini bajaradi. Ayniqsa, “Aroba” va “Loy” she’rlari orqali shoir inson faoliyati va yashash muhiti bilan bog‘liq ijtimoiy-iqtisodiy kamchiliklarni o‘ziga xos ramziy obrazlar orqali ifodalaydi. Ijtimoiy-iqtisodiy muammolar jamiyatda mehnatning tashkil etilishi, resurslardan foydalanish darajasi va infratuzilmaning rivojlanganligi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ular inson hayot sifati va jamiyat taraqqiyotiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Bu muammolar ko‘pincha ikki asosiy manbadan kelib chiqadi: inson faoliyatidagi nosamaradorlik va tashqi muhitdagi cheklovlar.

Mazkur maqolada Muqimiyning “Aroba” va “Loy” asarlari tahlili asosida ijtimoiy-iqtisodiy muammolar ikki yo‘nalishda — ichki (inson va tizim bilan bog‘liq) hamda tashqi (muhit va infratuzilma bilan bog‘liq) omillar sifatida yoritiladi va ularning bugungi jamiyatdagi namoyon bo‘lish shakllari tanqidiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Muqimiy o‘zbek adabiyotida hajviy ruhni chuqur ijtimoiy tahlil bilan uyg‘unlashtirgan ijodkor sifatida ajralib turadi, chunki u kulgi orqali shunchaki kuldirishni emas, balki jamiyatdagi tizimli muammolarni ochib tashlashni maqsad qiladi. Uning “Aroba” va “Loy” she‘rlari tashqi ko‘rinishda sodda va hayotiy manzaralarni tasvirlasa-da, aslida ijtimoiy-iqtisodiy tizimdagi chuqur nosozliklarni fosh etadi. Ijtimoiy-iqtisodiy muammolar deganda jamiyatda mehnatning qanday tashkil etilgani, resurslardan qanday foydalanilayotgani va inson yashayotgan muhitning qanchalik qulay yoki to‘siqli ekanini belgilovchi omillar tushuniladi. Mazkur maqolaning asosiy fikri shundan iboratki, Muqimiy bu ikki asar orqali jamiyatdagi muammolarni ikki yo‘nalishda — inson faoliyatidagi ichki nosamaradorlik va tashqi muhitdagi to‘siqlar orqali ko‘rsatadi hamda bu ikki omil bugungi kunda ham o‘zaro bog‘liq holda mavjudligini isbotlaydi.

“Aroba” she‘rida tasvirlangan manzara yuzaki qaraganda oddiy harakatni ifodalaydi, ammo bu harakatning mohiyatiga e‘tibor qaratilsa, unda chuqur ma‘nosizlik va samarasizlik yashiringanini ko‘rish mumkin. Aroba yuradi, lekin uning harakati natijaga olib kelmaydi, bu esa maqsadsiz mehnat tushunchasini yuzaga chiqaradi. Mehnat mavjud, ammo u noto‘g‘ri yo‘naltirilgani sababli foyda bermaydi, bu esa iqtisodiy samarasizlikning yaqqol ko‘rinishidir. Shu nuqtada Muqimiy o‘ta nozik masalani ko‘taradi: insonning ishlayotgani uning foydali ekanini anglatmaydi. Aksincha, noto‘g‘ri tashkil etilgan faoliyat jamiyat resurslarini behuda sarflaydi. Bu holat bugungi kunda ham turli shakllarda uchraydi, masalan, ortiqcha byurokratik jarayonlar yoki faqat ko‘rinish uchun bajariladigan ishlar. Shuningdek, she‘rda soxta bandlik masalasi ham yashirin tarzda tanqid qilinadi, chunki odamlar band ko‘rinadi, lekin ularning mehnati real qiymat yaratmaydi. “Aroba” shu ma‘noda inson faoliyatining noto‘g‘ri modeliga aylanadi va muhim savolni o‘rtaga tashlaydi: agar tizim noto‘g‘ri ishlayotgan bo‘lsa, bunda ayb kimda — individual insondami yoki boshqaruv tizimidami? Bundan ham keskinroq savol tug‘iladi: zamonaviy texnologiyalar rivojlangan davrda ham nega biz hanuz “harakat bor, natija yo‘q” bo‘lgan holatlardan chiqib keta olmayapmiz?

“Loy” she‘rida esa e‘tibor butunlay boshqa tomonga — tashqi muhitga qaratiladi. Bu yerda muammo insonning o‘zida emas, balki uning yashash sharoitida. Loy obrazi infratuzilmaning yetishmovchiligi va rivojlanmagan muhitni ifodalaydi, bu esa inson faoliyatini cheklovchi asosiy omilga aylanadi. Inson qanchalik harakat qilmasin, agar u yashayotgan muhit og‘ir va noqulay bo‘lsa, uning sa‘y-harakatlari natija bermaydi. Bu yerda muhitning inson hayotiga ta‘siri faqat jismoniy emas, balki ruhiy darajada ham namoyon bo‘ladi, chunki doimiy to‘siqlar insonni passivlikka undaydi. “Loy”ning yana bir muhim jihati shundaki, u jamiyatdagi tengsizlikni o‘ziga xos tarzda ko‘rsatadi: bu muammo hammani tenglashtiradi, ya‘ni boy ham, kambag‘al ham bir xil qiyinchilikka duch keladi. Bu orqali Muqimiy ayrim muammolar individual

emas, balki umumiy va tizimli ekanini ta'kidlaydi. Shu nuqtada yana bir falsafiy savol tug'iladi: inson muhitni o'zgartiradimi yoki muhit insonni shakllantiradimi? Bu savolning javobi oddiy emas, chunki "Loy" shuni ko'rsatadiki, muhit o'zgarmas ekan, individual harakatlar ko'pincha samarasiz bo'lib qoladi. Demak, rivojlanish faqat ichki motivatsiya bilan emas, balki tashqi sharoit bilan ham chambarchas bog'liq.

"Aroba" va "Loy"ni solishtirganda ularning asosiy farqi muammo manbasida ekanini ko'rish mumkin. "Aroba" inson faoliyatidagi ichki nosozlikni ifodalasa, "Loy" tashqi muhitdagi to'siqlarni ko'rsatadi. Birida harakat bor, lekin noto'g'ri yo'naltirilgan, ikkinchisida esa harakatning o'zi qiyinlashgan. Bu qarama-qarshilik orqali Muqimiy juda muhim haqiqatni ochadi: jamiyatdagi muammolar faqat bitta omil bilan izohlanmaydi, ular ko'pincha ichki va tashqi sabablarning o'zaro ta'siri natijasidir. "Aroba" tanqid ruhini kuchliroq ifodalasa, "Loy" saboq va ogohlantirish vazifasini bajaradi.

Bugungi jamiyatga nazar tashlaganda, ko'pincha "Aroba" tipidagi muammolar ustun ko'rinadi, ya'ni tizimlar mavjud, lekin ular samarali ishlamaydi. Biroq bu "Loy" muammosi yo'q degani emas, chunki infratuzilma va muhitdagi kamchiliklar hali ham ko'plab joylarda mavjud. Aslida esa bu ikki muammo bir-biridan ajralgan emas: agar muhit yomon bo'lsa, samarali tizim yaratish qiyin, agar tizim noto'g'ri bo'lsa, yaxshi muhit ham to'liq natija bermaydi. Muqimiy tasvirlagan holatlar bugungi jamiyatda ham aniq ko'rinadi, faqat shakli o'zgargan. Byurokratiya ko'plab hollarda zamonaviy "aroba"ga o'xshaydi, chunki jarayonlar bor, lekin natija sekin yoki umuman yo'q. Ish bilan bandlik darajasi yuqori bo'lishi mumkin, lekin bu har doim ham samaradorlikni anglatmaydi, chunki ko'plab ishlar faqat formal xarakterga ega. Shu bilan birga, infratuzilma muammolari ayrim hududlarda hanuz "loy" holatini eslatadi, bu esa odamlarning imkoniyatlarini cheklaydi. Muqimiy davri bilan hozirgi davr o'rtasidagi asosiy o'xshashlik shundaki, muammolarning mohiyati o'zgarmagan, faqat ularning tashqi ko'inishi yangilangan. Farqi esa shundaki, bugungi kunda bu muammolarni hal qilish uchun ko'proq resurs va imkoniyat mavjud, ammo ularni to'g'ri yo'naltirish masalasi haligacha ochiq qolmoqda. Shu nuqtada yana bir keskin savol paydo bo'ladi: nega imkoniyatlar oshgan sari samaradorlik ham oshmayapti, aksincha ayrim hollarda murakkab tizimlar yangi "aroba"larni yaratmoqda?

Xulosa qilib aytganda, Muqimiyning "Aroba" va "Loy" asarlari jamiyatdagi ikki asosiy to'siqni ochib beradi: biri inson faoliyatining noto'g'ri tashkil etilishi, ikkinchisi esa muhitning rivojlanmaganligi. Bu ikki omil birgalikda jamiyat taraqqiyotini sekinlashtiradi va ularni alohida-alohida hal qilib bo'lmaydi. Bugungi kunda ham bu g'oyalar o'z ahamiyatini yo'qotmagan, chunki texnologik taraqqiyot muammolarni avtomatik hal qilmaydi, balki ularni boshqarish masalasini yanada dolzarb qiladi. Eng keskin xulosa shuki, agar jamiyat faqat faoliyatni ko'paytirishga urg'u berib, uning sifatini e'tiborsiz qoldirsa yoki muhitni yaxshilashni ikkinchi darajaga tushirsa, u holda

har qanday taraqqiyot tashqi ko‘rinishdan nariga o‘tmaydi va aslida o‘sha eski “aroba” loy ichida qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar va saytlar:

1. Muqimiy. *Tanlangan asarlar.* – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, turli nashrlar.
2. O‘zbek adabiyoti tarixi. 2-jild. – Toshkent: Fan nashriyoti.
3. Karimov N. *XIX asr o‘zbek adabiyoti tarixi.* – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
4. Qayumov A. *O‘zbek adabiyoti namoyandalari.* – Toshkent: Sharq nashriyoti.
5. Rasulov A. *Adabiyotshunoslik asoslari.* – Toshkent: Universitet nashriyoti.
6. Internet manbalari:
7. Ziyonet.uz (o‘zbek adabiyoti bo‘yicha materiallar)
8. Kitob.uz (elektron adabiyotlar bazasi)